

КРУГЛИЙ СТІЛ ІЗ ІСТОРИЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ

12 жовтня 2005 р. в межах Міжнародної наукової конференції «Інтелектуальні інформаційні технології в бібліотечній справі» Інститутом біографічних досліджень НБУВ було проведено круглий стіл «Технології формування та використання ресурсів електронного Українського біографічного словника». У його роботі взяли участь науковці НБУВ, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Національної парламентської бібліотеки, Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Київського національного університету культури і мистецтв.

На круглому столі обговорено широкий комплекс проблем, пов'язаних із розвитком вітчизняної та зарубіжної науки в галузі біографістики та української біобібліографії на тлі зростаючих інформаційних потреб суспільства.

Із вступним словом та доповіддю «Проблеми формування і змістовного наповнення Українського національного біографічного архіву» виступив в. о. директора Інституту біографічних досліджень, к.і.н. **В.І. Попик**. Він проаналізував сучасний стан розвитку біографічних досліджень в Україні, звернув увагу на назрілу необхідність узагальнення матеріалів численних біографічних видань: словників, довідників, альманахів, краєзнавчих праць, зібрання їх в фундаментальному загальнонаціональному банку біобібліографічної інформації. Доповідач ознайомив учасників круглого столу з загальною концепцією та структурною організацією електронного Українського біографічного архіву (УБА), яка вже реалізується в експериментальній комп'ютерній моделі, розробленій спільними зусиллями Інституту біографічних досліджень НБУВ та Українського мовно-інформаційного фонду НАН України під керівництвом доктора технічних наук, професора **В.А. Широкова**. **В.І. Попик** наголосив, що УБА має бути не лише електронним біографічним словником із численними текстовими, документальними, бібліографічними, іконографічними додатками, а й загальнонаціональним біографічним Інтернет-порталом, що повинен стати середо-

вишем та інструментом повсякденного творчого спілкування й співпраці вчених-біографістів. Кінцевим підсумком здійснюваної розробки має стати створення Всеукраїнської віртуальної біографічної лабораторії — сучасної комп'ютерної інструментальної бази спільних досліджень спеціалістів і аматорів із всіх регіонів України та зарубіжжя. Він закликав учасників Круглого столу та всіх науковців передавати для розміщення на веб-сайті УНБА опубліковані ними раніше в друкованих виданнях біографічні статті, нариси, добірки документів, джерелознавчі коментарі, іконографічні матеріали. Принципове значення, на думку В.І. Попика, матиме повнотекстове розміщення на сайті УНБА бібліографічних довідників і збірників наукових праць, монографічних досліджень, підготовлених як в ІБД, так і в інших наукових установах. Інститут біографічних досліджень передбачає, насамперед, розмістити електронні варіанти збірників «Українська біографістика», книжки вчених інституту В.С. Чишка, С.М. Ляшко, випуски «Джерел української біографістики». Зібрані воедино на одному сайті, теоретичні та методичні праці, численні біографічні публікації стануть доступними для швидкого пошуку, що саме собою створить нове, притягальне для дослідників-біографістів із усієї України, інформаційне середовище. А це об'єктивно сприятиме піднесенню методичних вимог і стандартів, обміну досвідом, результатами найновіших розробок.

Іншою важливою складовою Інтернет-сайту УНБА має стати власне наукова інформація. На сайті передбачені рубрики новин і хроніки наукового життя, відомості про проведення в Україні та за кордоном наукових конференцій, семінарів, круглих столів із біографістики та суміжних дисциплін, зокрема — генеалогії, геральдики, дані про нові наукові проекти, гранти. На сайті УНБА міститимуться також інформаційні сторінки дослідників-біографістів із докладними відомостями про них, бібліографією праць і текстами біографічних публікацій, контактними телефонами, адресами електронної пошти. Останнє особливо важливе для налагодження безпосередніх наукових контактів між спеціалістами з регіонів України та зарубіжжя.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень, к.і.н. **О.М. Яценко** в доповіді «Інформаційні технології в діяльності Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського в формуванні електронних біобібліографічних ресурсів» оприлюднив

технологічні процеси й операції, що застосовуються в роботі інституту, визначив роль інформаційних технологій в пошуку джерел біографічної інформації, обробці біографічних даних і формуванні електронного масиву біобібліографічних ресурсів. Він ознайомив присутніх із конкретними напрацюваннями Інституту біографічних досліджень в справі створення та функціонування локальних баз даних, програмно-технологічними проблемами створення електронного сайту «Український національний біографічний архів».

Виступ провідного наукового співробітника Інституту біографічних досліджень, к.і.н. **С.М. Ляшко** «Основні види довідкових видань. Біографічні довідкові видання» був присвячений аналізу довідкової літератури, що видається в Україні. Доповідач зазначила, що протягом майже всього ХХ ст. джерелом для оперативного отримання біографічних довідок залишалися універсальні енциклопедії й енциклопедичні словники. Протягом останніх 15 років в Україні з'явилися суто біографічні довідкові видання різних типів. С.М. Ляшко проаналізувала тематику, змістовну частину, структуру довідкових видань, що дало їй змогу виявити не тільки нові тенденції в сучасній довідковій біографістиці, а й привернути увагу до недостатньої розробленості теоретичних питань та професійної невідповідності багатьох авторських і видавничих колективів до роботи в нових умовах. Серед питань, які потребують взгодження фахівців і реалізації в практичній діяльності, на думку вченого, на перше місце виходить чітке визначення різних видів довідкових видань та дотримання основних вимог до них.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень д.і.н. **Т.І. Ківшар** в доповіді «Довідник українських бібліотекознавців: концепція формування Слівника» сформувала мету, хронологічні межі майбутнього довідкового видання, принципи формування реєстру імен для Слівника, критерії відбору персоналій, ознайомила присутніх із колом джерел, що будуть використовуватися при підготовці біографій бібліотекознавців. Зазначила, що вже давно назріла необхідність підготовки такого видання, що дасть змогу ввести до наукового обігу нові імена з історії української бібліотечної справи та має відіграти свою роль в популяризації професії бібліотекаря, що в контексті розвитку сучасних інформаційних технологій набуває нового звучання, а отже вимагає як впровадження нових форм, методик в системі бібліотечної освіти, так і вико-

вистання багатої спадщини українських бібліотекознавців кінця XIX–початку XX ст..

З концепцією підготовки «Словника книгознавчих термінів» виступила доцент кафедри управлінської діяльності Київського національного університету культури і мистецтва, к.і.н. **І.І. Загуменна**. Зав. відділом новітньої історії України Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, д.і.н. **Н.І. Мироненко** розповіла, як на основі нововиявлених архівних документів нею були виправлені помилки в біографії Олени Теліги, зокрема — щодо дати та місця її народження, часу еміграції, вступу до Високого українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі. Вона ознайомила учасників круглого столу з історією роботи над книгами: «Теліга Олена. О краю мій...: Твори, документи, біографічний нарис» (К., 1999), «На тлі трагічної історії» (К., 2003), «Теліга Олена Іванівна. Листи. Спогади» (К., 2003), виправленим виданням «Теліга Олена. Листи. Спогади» (К., 2004) та висловила жаль із приводу того, що не зважаючи на появу нових даних про життя видатної української письменниці сьогодні чимало енциклопедичних і довідкових видань продовжують користуватися застарілою інформацією, що свідчить про відсутність координації в справі розвитку біографічної справи в Україні та необхідність створення єдиного інформаційного ресурсу, використання яким могло б значно поліпшити справу з достовірністю біографічної інформації, що поширюється на українських теренах.

Загальний інтерес і зацікавлене обговорення викликала доповідь наукового співробітника Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України **І.М. Старовойтенко** «Просопографічний портрет особистості в контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень», в якій здійснено аналіз цілого блоку теоретичних питань: сформульовані дефініції основних категорій просопографії як спеціальної історичної дисципліни, визначено її зміст, завдання, предмет та об'єкт дослідження, відмінність від сучасних біографічних підходів. Доповідач наголосила на актуальності подібного дослідження в контексті сучасних завдань персоніфікації історичного минулого. І.М. Старовойтенко проаналізувала трактування просопографії різними школами та напрямками в історіографії, окреслила джерела просопографічних студій, визначила їхні інформативні можливості, запропону-

вала напрями (блоки), що складають основу просопографічного портрету особистості, модель просопографічного дослідження особистості в історії.

Значна частина виступів учасників круглого столу була присвячена проблемі змістовного наповнення електронного «Українського національного біографічного архіву», а саме — питанням джерельної бази біографічних досліджень, насамперед її якісного рівня. Зокрема, в виступі старшого наукового співробітника Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка к.і.н. **І.В. Пасько** «Рукописна та друкована україніка в межах і за межами України: сучасні тенденції та проблема формування інформаційних ресурсів» було проаналізовано такий комплекс проблем: комплектування центральних і регіональних архівів і книжкових зібрань в ракурсі сучасних тенденцій націотворення; зміни в функціональному призначенні архівів і бібліотек як науково-дослідних, культурно-просвітницьких та інформаційних центрів та установ; гармонізацію принципів модерної вітчизняної історичної науки і методів формування інформаційних ресурсів архівів і бібліотек; завдання синхронності виявлення та введення в науковий обіг рукописної та друкованої україніки; формування архівної та книжкової спадщини України як складової історичної пам'яті українського народу та перетворення її на єдиний інтелектуальний комплекс. На сьогодні, на думку І.В. Пасько, архівна та книжкова спадщина України як складова історичної пам'яті українського народу не визначена в найбільш повному її обсязі та не зосереджена як єдиний інтелектуальний комплекс в конкретному матеріальному вигляді. Попри те, за межами України залишилися значні цінні документальні масиви й унікальні книжкові раритети, що безпосередньо стосуються української історії та культури. Фізична недоступність до цієї інформації, безумовно, негативно впливає як на темпи, так і на масштаби та рівень вітчизняних досліджень, передусім, в галузі історії (зокрема й біографістики як окремої історичної дисципліни).

Молодший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень **В.М. Тимченко** в повідомленні «Польські довідкові видання другої половини ХІХ ст. як джерело електронного Українського національного біографічного архіву» розкрив значення польських довідкових видань для української біографістики. Автор відзначив, що досвід створення даних робіт

може бути корисним для підготовки аналогічних українських словників, енциклопедій і лексиконів. На думку автора, найбільш інформативною для українознавців є 28-томна польська «Загальна енциклопедія» (1859–1869 рр.) С. Оргельбранда.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень, к.і.н. **Н.І. Любовець** в доповіді «Біобібліографічні матеріали релігійних діячів в українських виданнях кінця ХІХ – поч. ХХІ ст. як частина електронного ресурсу Українського національного біографічного архіву» зробила спробу розкрити розвиток історико-біографічних досліджень в Україні ХІХ–ХХ ст. із питань церковної історії, проаналізувала низку видань із фондів НБУВ із огляду на наявність в них біографічних матеріалів і можливість їхнього використання як достовірних інформативних джерел при написанні біографій релігійних діячів. Особливо цікавими з цього приводу, на її думку, є низка монографічних та дисертаційних робіт із історії окремих єпархій України, в яких на ґрунтовному архівному матеріалі наведено цікаві біографічні дані про діячів української церкви. Опрацювання цих видань дасть змогу заповнити прогалини в житті багатьох релігійних діячів та виявити невідомі раніше імена.

Методиці дослідження біографій діячів УАПЦ 1920–30-х рр. в контексті епіграфічної археографії була присвячена доповідь старшого наукового співробітника Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, к.і.н. **І.М. Преловської**. Вона зазначила, що одним із напрямів сучасних публікацій документальної спадщини є видання документів очолюваної митрополитом Василем Липківським Української автокефальної православної церкви (1921–1937), які до цього зберігалися в спецфондах архівів. На початку 1990-х рр. важливим було введення до наукового обігу опублікованих документів УАПЦ. При цьому біографічні дані діячів УАПЦ подавалися в вигляді коротких біографічних коментарів до документів загального змісту. Для нинішніх досліджень найбільшу репрезентативність в справі вивчення біографій діячів УАПЦ 1920–1930-х рр. має фонд № 6 «Кримінальні справи на осіб, яких знято з оперативно-довідкового обліку в інформаційних центрах УВС-МВС України» Державного архіву СБ України, зокрема справи, що було передано до ЦДАГО України в 1990-х рр.. Водночас, І.М. Преловська зауважила, що при використанні кожного з різновидів джерел варто застосовувати певну методику, беручи до уваги специфіку матеріалів, поєд-

нвючи всі наявні свідоцтва та порівнюючи суперечливі відомості. Лише такий підхід дасть змогу накопичити масив об'єктивної інформації щодо діячів УАПС. Продовжила тему джерельної бази біографічних досліджень **В.Є. Завалій** — провідний бібліотекар відділу стародруків і рідкісних видань НБУВ у виступі «Біографічні матеріали на сторінках фахової періодики». На її думку, біографічні дослідження повинні обов'язково розкривати сюжети про зростання творчої особистості, народження нових ідей, заснування нових наукових шкіл. У цьому випадку помітну допомогу надає фахова періодика, що залишається найзручнішим джерелом здобуття біографічних відомостей, нової інформації, яка ще не стала загальним здобутком. На прикладі журналів «Бібліотечний вісник», «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета» вона показала учасникам круглого столу наявність різноманітного біографічного матеріалу (біографічні довідки, нариси, цікаві витяги з біографій діячів всіх сфер українського громадського життя та фахівців різних галузей, рецензії на біографічні словники, персональні та біобібліографічні покажчики, некрологи, інформація про ювілеї, виставки тощо), вмішеного на сторінках цих видань і зазначила, що як правило, саме в журналах з'являються перші публікації, що вводять в науковий обіг нову інформацію, зокрема й біографічного характеру.

У виступі наукового співробітника Інституту біографічних досліджень **О.В. Бугасової** «Персоніфікований вимір формування музичного життя Волині 20–30 рр. ХХ ст.» проаналізовано умови, в яких розгорталося культурне життя Волині в 20–30 рр. ХХ ст., наголошено, що вони позначилися на формуванні суспільно значущої моделі свідомого громадянина та висунули на перший план чимало активно діючих і творчо обдарованих особистостей. В ті роки сформувався особливий тип музичного діяча — талановитої людини широкого спектру діяльності, переважно просвітницького спрямування, який одночасно поєднував в собі творчі, організаційні, дослідницькі, публіцистичні та інші здібності. Особливостям опрацювання біографічних даних про вітчизняних учених в формуванні інформаційно-довідкових ресурсів Українського біографічного архіву був присвячений виступ наукового співробітника Інституту біографічних досліджень **О.В. Скрипника**.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень, к.і.н. **О.В. Малій** зробила спробу реконструкції

роду Бунге, відзначивши, що з другої половини XVIII ст. до поч. XX ст. кожне його покоління було репрезентоване видатними особистостями, які зробили вагомий внесок в економічний і культурний розвиток України. Автор зосередила увагу на дослідженні життєвого шляху представників роду, які залишили помітний слід в соціокультурному та суспільному просторі України.

Низка цікавих доповідей і повідомлень були присвячені окремим представникам української історії, науки та культури. Зокрема, виступ старшого наукового співробітника відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, к.і.н. **Л.М. Дениско** — історик, письменник та журналіст XIX ст., одному з краших учнів Київської духовної академії, а згодом і її професорові **В.І. Аскоченському**. З доповіддю «Літопис життя і творчості Миколи Лисенка — джерела, пошуки, проблеми відновлення реалій» виступила завідувача Меморіальним музеєм Миколи Лисенка в Києві **Р. Скорувльська**, яка ознайомила учасників круглого столу зі змістом літопису, що містить як широко відому, так і досі не введену до наукового обігу інформацію про життя, творчість і громадську діяльність композитора, зібрану за 25 років науковцями музею. Ця праця є хронологічним документованим і перевіреним зведенням фактів біографії та творчості видатного українського митця та громадського діяча, відтвореним на основі архівних матеріалів, епістолярії, композиторської спадщини, мемуарної та критичної літератури. При підготовці літопису максимально використано архівні документи видатних діячів української культури з фондів колекцій музеїв Миколи Лисенка, Михайла Старицького, Лесі Українки та Панаса Мирного.

З доповідями про конкретні персоналії виступили аспіранти Інституту української археографії та джерелознавства імені **М.С. Грушевського НАН України І.О. Сахно, Ю.В. Середенко, І.В. Ткаченко**. **І.О. Сахно** проаналізувала листування Володимира Винниченка — видатного письменника, політика та непересічної особистості, з метою окреслити його просопографічний портрет. Вона використала як опубліковані джерела, так і листи, ще не залучені до наукового обігу. **Ю.В. Середенко** в своєму виступі зупинилася на аналізові основного комплексу джерел, пов'язаних із діяльністю Андрія Ніковського — відомого громадсько-політичного діяча, публіциста, літературного критика (особовий фонд, слідча справа, офіційне листування на посаді міністра закордонних справ УНР), що дає змогу більш цілісно та

об'єктивно подивитись на цю постать. **І.В. Ткаченко** в доповіді «Юрій Сірий — «права рука» М.С. Грвшевського в київських справах» розкрив роботу Ю. Тишенка — відомого українського книгаря та видавця, довіреної особи Михайла Грвшевського в Києві, з видавничими проектами останнього та участь самого Юрія Сірого в виданні народних тижневиків «Село» та «Засів», що виходили в Києві в 1902–1914 рр. Бібліотекар Національної парламентської бібліотеки **І.П. Цибенко** зупинилася на проблемі використання епістолярії як джерела дослідження біографії Михайла Грвшевського. Як приклад вона використала його листи до батька, брата, Івана Франка, В. Студинського, Петра Дорошенка. Аспірантка Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Н.В. Дяченко** виступила з повідомленням «В. Завітневич на тлі професорського середовища Київської духовної академії».

Науковий співробітник Інституту біографічних досліджень, к. філол. н. **Л.Г. Рева** присвятила свою доповідь життю та діяльності видатного історика, джерелознавця й бібліографа, великого патріота України — Ілька Боршака, який протягом 40-річного перебування в вимушеній еміграції (1919–1959 рр.), здійснював невтомні пошуки документальних писемних пам'яток про Україну та її зв'язки з країнами Європи в зарубіжних архівах і бібліотеках. Вона ознайомила присутніх із маловідомими документами — працями Ілька Боршака, що зберігаються в фондах Інституту рукопису НБУВ. Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень, к.і.н. **Ю.І. Зінченко** в виступі «Правозахисник Петро Григоренко (друковані та електронні джерела)», проаналізував, на основі особистих спогадів генерала та опублікованих джерел, його життєвий шлях і роль, яку він зіграв в правозахисному русі України. У своїй доповіді старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, к.і.н. **В.М. Корпусова** ознайомила з діяльністю учениць **Л. Шербаківського** по Київському Археологічному інституту, серед яких були **Марія Іванівна Вязьмітіна (1896–1994)** та **Марія Олексіївна Новицька (1896–1965)**.

У межах круглого столу було проведено презентацію третього випуску збірника наукових праць Інституту біографічних досліджень «Українська біографістика». Відповідальний редактор видання **В.І. Попик** ознайомив присутніх із його структурою, найважливішими публікаціями, привернув увагу до появи в збірнику нових рубрик і запросив присутніх до подальшої

співпраці. Зав. сектору Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН **Т.Ф. Дерлеменко** презентувала останні видання бібліотеки та започатковані нею три нові книжкові серії: «Академіки Української академії аграрних наук» (1998 р.), в якій на сьогодні вийшло 25 біобібліографічних покажчиків: «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (1998 р.), вийшло — 13 покажчиків: «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» (2001 р.), вийшло 7 видань.

Результати обговорення проблем, заявлених на круглому столі «Технології формування і використання ресурсів електронного Українського біографічного словника» дали змогу зробити такі висновки:

— сучасний стан розвитку біографістики як окремої історичної дисципліни та рівень біографічних видань в Україні вимагає нагального створення єдиного координаційного центру з питань методології, методики та практики біографічних досліджень:

— необхідним є якнайшвидше розгортання в електронному просторі єдиного інформаційного ресурсу національної біографістики, що дасть змогу виробити загальні підходи та прискорить процес консолідації зусиль розпорошених по всій країні дослідників та наукових організацій, що займаються біографічними дослідженнями.